

ANTAKYA’NIN DEPREM SONRASI KENT PLANLAMASI İÇİN BİR STRATEJİ ÖNERİSİ

A Strategy For Post-Earthquake Urban Planning in Antakya

İlhan TEKELİ *

* Mimarlık Fakültesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi | Faculty of Architecture, Middle East
Technical University

GİRİŞ

Türkiye bir deprem ülkesi, 1939 yılında yaşanan 7,9 büyüklüğündeki Erzincan depremi sonrasında günümüze kadar, 7 büyüklüğünün üzerinde 16 deprem daha yaşadık. Bunlardan son ikisi 6 Şubat 2023’te Kahramanmaraş Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde gerçekleşti. Bölgenin çok sayıdaki kentinde, büyük sayıda bina yıkımları ve can kayıpları yaşandı.

Türkiye şimdi yaralarını sarmaya çalışıyor. 1999 Kocaeli ve Düzce depremlerinden sonra Türkiye’de deprem sorunu karşısında daha hazırlıklı olmak için deprem yönetmelikleri değiştirilmiş, bina inşaatlarında nervürlü demir ve hazır beton kullanılmaya başlanmış, inşaatların denetimi için uzmanlaşmış şirketler kurulmuştu. 1999 depreminin bir milat olduğu sanılıyordu. Kahramanmaraş merkezli depremler büyük bir düş kırıklığı yarattı. Türkiye bir deprem ülkesi olmasına rağmen, bir deprem kültürü yaratamamıştı. Büyük depremleri felakete dönüşmeden atlatamıyordu.

Türkiye, bu büyük deprem sonrasında, deprem konusunda yeniden kapsamlı arayışlara girdi. Bu bağlamda Adem Sözüer Hoca’nın, düzenlediği hukuk seminerinde benden istediği, depremler ardından kentsel irdelemeler konuşmasını, Antakya’da yaşananlar ve yaşanacaklar üzerinden yapacağım.^α

(^α) İlgili seminerin YouTube kaydına [buradan](#) erişilebilir.

Günümüz dünyasında her ülkede kentsel yerleşmelerin nasıl planlanacağı, genellikle imar yasalarıyla belirlenmiştir. Bir kentin planı bu yasaların kabul ettiği çerçevede hazırlanır ve o kentlerdeki yapılar bu yasalara uygun olarak inşa edildiğinde meşru olurlar. Bu planlar genellikle yirmi yıllık bir zaman için hazırlanmışlardır. Bu süre dolunca ya da kentin büyümesinin denetim dışına çıkması üzerine yenilenirler. Yenilenen planlar da var olan mevzuata göre hazırlanacaktır. Büyük bir deprem yıkımı sonrasında bir kentte yapılacak planlama çalışmasını, sadece bir plan yenileme çalışması olarak görmek doğru olmaz. Yaşanan depremin büyüklüğünü ve yarattığı yıkımı göz önüne alarak farklı stratejiler izlemek gerekir.

Submitted | Gönderim: 28.03.2023
Accepted | Kabul: 05.06.2023

Correspondence | İletişim:
tekeli@metu.edu.tr
DOI: [10.5281/zenodo.8210544](#)

Eğer yaşanan depremde yıkılan ve ağır hasarlı olan bina sayısı azsa, deprem sonrasında yapılacak çalışmalar, yaşanan hasarların giderilmesine yoğunlaşacaktır. Bu durumda, kentin var olan planında yapılacak küçük düzeltmelerle yetinilecektir.

Ancak Kahramanmaraş merkezli depremlerde olduğu gibi; çok sayıda bina yıkılmış ve ağır hasarlı hale gelmiş, başka bir deyişle bir felaket yaşanmış, deprem sonrasında kentteki nüfusun önemli bir kısmı kenti terk etmiş ve kentteki gündelik yaşam rutinini yitirmişse çok yönlü bir yönetimsel müdahale ve yeni bir plan yapma gereksinimi ortaya çıkmış olmaktadır. Bu durumda deprem sonrasında, **dört aşamalı bir çalışma yapmak** gerekmektedir. **İlk aşamada**, deprem sonrasındaki ilk günlerde kurtarma operasyonları yapılmaktadır. **İkinci aşamada** artık evlerinde kalamayanların ve kenti terk etmeyenlerin barınmasının ve beslenmesinin örgütlenmesi gerekmektedir. Bu aşama genellikle çadır kent aşaması olarak bilinmektedir. **Üçüncü aşama** da ise geçici iskân sağlanmaktadır. Bu aşamada prefabrik evler, konteynerler gibi insanların içinde 2-3 yıl yaşayabilecekleri, belli bir alt yapısı olan, gündelik yaşam rutinlerinin yeniden kurulabileceği geçici yerleşme alanları kurulmaktadır. **Dördüncü aşamada** ise kalıcı iskân gerçekleştirilmektedir. Deprem sonrasındaki esas çözüm bu aşamada getirilecektir. Bu aşamanın iyi bir planlama ile aceleye getirilmeden uygulanması gerekmektedir. Aceleye getirilerek yapılacak uygulamalardaki hatalar kalıcı olacaktır. Bu nedenle dördüncü aşamadaki çözümleri aceleye getirmemek gerekmektedir. Üçüncü aşamada geçici iskân ne kadar iyi bir kalitede gerçekleştirilirse, dördüncü kademe planlanmasının yapılmasında o kadar zaman kazanılmış olacaktır.

Deprem felaketi sonrasında kalıcı uygulamayı belirleyecek planlamaya sıra geldiğinde karşımıza **iki seçenek** çıkmaktadır. **Bu seçeneklerden biri** deprem riski yüksek olan eski kenti terk ederek, deprem riski olmayan bir yerde **yeni bir kent kurmaktır**. Bu yaklaşım temelde yer bilimcilerin deprem sorununu çözümleme biçiminin bir sonucuydu. Yer bilimciler çözümlerleriyle deprem olacak yerleri biliyorlar, ama depremin zamanını kestiremiyorlardı. Tarihi deprem kayıtlarına bakarak da zamanı konusunda sınırlı da olsa bazı yorumlar yapabiliyorlardı. Bu mantık içinde de kentin mevcut yerleşim yerinin değiştirilerek, yeni kentin deprem olmayacak bir yerde kurulması seçeneği önerilmektedir. Böyle yeni bir kent kurulması önerisinin ilginç bir yönü de, bu yeni yerde inşa edilecek konutların, kentlilere/hak sahiplerine eşit hak sahipliği üzerinden kurayla dağıtılacak olmasıdır. Bu durumda deprem sonrasında üretilen çözüm, deprem öncesinde toplumda var olan **eşitsizliğin yeniden üretilmesine** katkı yapmamış olmaktadır.

Ancak büyük depremler sonrasında bile, izlenen yol genellikle bu olmamaktadır. İkinci seçenek olarak kentler deprem sonrasında genellikle **eski yerlerinde yeniden ihya** edilmektedir. Bize bunu gösteren tarihtir. Bunun değişik nedenleri bulunmaktadır. **Bunlardan birincisi**, Türkiye gibi topraklarının yüzde 70’inden fazlası yüksek deprem riskine açık olan ülkelerde böyle bir yerin bulunmasının o kadar kolay olmamasıdır. Ayrıca her yerleşmenin içinde bulunduğu yerleşmeler ağında bir merkezi yer olmasıdır. Bu yerleşme, bulunduğu yere uyum yaptığı için belli bir ekonomik etkinliğe sahiptir. Bu yerde yaratılacak bir değişikliğin ekonomik maliyeti bulunmaktadır. **İkincisi**, bir kent ne kadar çok yıkım görmüş

olsa da kentin önemli bir kısmı da yıkılmamıştır. Bu nedenle kentin tümünü yenilemek pahalı bir çözümdür. Ayrıca bir kentte yaşayanlar orada mülkiyet sahibidirler, o yere bağlılıkları oluşmuştur. Bu nedenle orayı değiştirmek istememektedirler.

Bu nedenle Antakya’nın yeni planlamasında da, kentin yeniden ihyası yoluna gidilecektir. Nitekim Antakya 115 ve 526 yıllarında büyük depremlerle yıkılmış ve eski yerinde yeniden kurulmuştur.

ANTAKYA KENTİNİN YENİDEN İHYA EDİLMESİ İÇİN YAPILACAK PLANIN HAZIRLANMASINDA GÖZ ÖNÜNDE TUTULMASI GEREKENLER

Antakya kentinin ihya edilmesine yol gösterecek olan planın nasıl geliştirilebileceği konusunda önerileri sıralamadan önce, bir durum saptaması yapmak yararlı olacaktır. Bunlar;

- Kentte çok sayıdaki binanın depremde yıkılmasıyla ve çok sayıdaki ağır hasarlı binanın da, adli makamların ihtiyacı olan delillerin alınmasından sonra yıktırılmasından doğan enkaz temizlenmiş olacaktır.
- Kentin hali hazırda geçerli olan bir imar planı bulunmaktadır. Deprem binaların yıkılmasına neden olmuştur, ama planı iptal etmemiştir. Plan geçerliliğini sürdürmektedir.
- Yıkılan ve enkazı temizlenen alanın mülkiyeti yıkılan binadaki kat sahiplerinin hisseli mülkiyetindedir.
- Genel olarak ve Antakya kamuoyunda değişik nedenlerle de olsa, kentin eski yerinde ihya edilmesi konusunda bir oydaşma bulunmaktadır.

Bu durum saptamasından yola çıktığımızda öncelikle ne **yapılmaması** gerektiğini söyleyerek başlayalım. Günümüzde kent planlamasında bir bilenin yaptığı, elitist, uzun süre geçerli kararlardan oluşan kapalı planlar yapılması anlayışı aşımış bulunuyor. Günümüzde her an karşılaşılan fırsatları ve tehditleri değerlendiren, sürekli olarak **gelişmeye açık bulunan katılımcı planlama** anlayışı geçerlilik taşımaya başlamıştır. Deprem koşulları ve zaman baskısı kapalı plan alışkanlıklarını sürdürmek için bir gerekçe oluşturmamalıdır. Sadece devletin yapacağı kalıcı binalara yer göstermek için, kapalı kapılar ardında alınan acil ve acele kararlarla yapılan planlar, toplumda kalıcı sorunlar yaratacaktır. Türkiye’nin yüzde 70’inin deprem bölgesi olduğu düşünülürse, böyle davranılması halinde uzun erimde Türkiye’nin, kimliksiz deprem uygulamaları mekânı haline gelmesi tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını fark etmemiz gerekir.

Antakya için yapılacak plan konusundaki önermeleri formüle edebilmek için öncelikle **bu planın işlevinin ne olması gerektiğine** açıklık kazandırmak gerekir. Bir kent planının gerçekleştirilmesi gereken temel işlev, gelecekte kentte yapılacak binalara/kullanımlara yer göstererek onlara bir meşruiyet sağlamaktır. Ama bir kent planlamasının işlevini sadece binalara yer göstermeye indirgeyerek, bina odaklı hale getirmek sakıncalıdır. Kent planını insandan koparmamak gerekir.

Kent planını deprem bağlamında ve insan odaklı olarak düşündüğümüzde, kent planının aynı zamanda **deprem kültürünün gelişmesinde** önemli bir rol taşıması

gerektiğini söyleyebiliriz. Biliyoruz ki büyük depremler yaşayan ülkemizde halk depremle birlikte yaşamayı öğrenememiş, deprem kültürünü oluşturamamıştır. Toplum sık sık önemli ve yıkıcı deprem felaketleriyle karşılaşmaktadır.

Bir toplumda **deprem kültürü oluşturmak** için o toplumda yaşayan insanların, o yerleşmede yaşayarak elde ettikleri gelir düzeyiyle uyumlu olan, yıkılmayacak konutta yaşama yollarının açık bulunması ve bu olanaktan yararlanılmasının orada yaşayanların gündelik yaşam bilgisi/kültürü haline gelmesi gerekir. Böyle bir kültürün geliştirilebilmesinde mühendislik temelli yıkılmaz bir bina yapılmasının tekniğinin geliştirilmesi yeterli olmayacaktır. Değişik gelir gruplarının ödeyebilme düzeyleri içinde kalacak şekilde, yıkılmayacak bina yapabilme konusunda birden fazla mühendislik bilgisine dayalı seçeneğin geliştirilmiş olması gerekmektedir. Teknik bilginin geliştirilmesi yanı sıra o toplumda bu seçenekleri hayata geçirebilecek konut sunum biçimleri de işler halde bulunmalıdır.

Antakya’da uygulanacak **açık bir planlama sürecinin katılımcısı depremzede** olan bir insandır. Ancak, böyle bir yaşam deneyimi içindeki bir insan, yaşamı için gerekli ihtiyaçlarının karşılanması konusunda zaman baskısı altındadır, morali bozuktur, kötümserdir. Bu ruh halindeki bir kişinin uzun erimli konuların planlamasına katılması konusunda özenli/selektif olunmalıdır. Onun, geleceğin heyecanlarını taşıyabilmesinin mekanizmalarını geliştirmenin yolu aranmalıdır.

Bu bağlamda plandan beklenen bir işlev de Antakyalılara **yeni heyecanlar, umutlar taşımak** olmaktadır. Bunun için de hazırlanan planda bölge ölçeğinde, bölgenin gelişmesine katkı yapacak önerileri ele almak ve bir bölge ya da alt bölge planı hazırlamak gereği doğmaktadır.

Bu planın hazırlanması sırasında yapılması gereken **ön araştırmalar** olacaktır. Bunları sıralamaya başlayayım.

Kentin var olan planının tüm alanında ve yayılması muhtemel alanlarında zemine ilişkin çok **ayrıntılı bir mikro-bölgeleme çalışması** (1/5.000 ya da daha alt ölçekte) yapılmalıdır. Fayların geçtiği yerleri bilmek, mikro ölçekte zeminlerin deprem sırasındaki davranışlarını kestirmek için yeterli olmamaktadır. Mutlaka mikro-bölge çalışmalarıyla tamamlanması ve desteklenmesi gerekmektedir. Mikro- bölgeleme çalışmaları sahada, gerektiğinde sondaj yapılarak, jeoloji, jeofizik ve jeoteknik bilim alanlarının yaklaşımlarıyla, araştırma/planlama alanını, deprem karşısındaki davranışları bakımından homojen bölgelere ayırmaktadırlar. Bu bölgelere ayırmada, depremin yarattığı dinamik etkiler karşısında zeminlerin; doğan dalgaların **genliklerini büyütmesi**, heyelan etkisiyle yapıların ya da zemin **kütlelerinin duyarsızlaşması** ve sürüklenmeye hazır hale gelmesi ile deprem dinamiği karşısında **sıvılaşması** özellikleri bakımından bir farklılaşmaya gidilmektedir. Eğer bir zemin sıvılaşmışsa orada deprem sonrasında bir tür kum kaynaması olmakta, zemin taşıma gücünü kaybetmekte, yapıların oturmasına, yana yatmasına ya da devrilmesine neden olmaktadır. Eğer bir kentte bu tür ayrıntılı bir mikro- bölgeleme çalışması yapılmışsa, inşaat mühendisleri nerede deprem karşısında yıkılmayacak bina yapılabileceğini, hangi bölgelerin boş bırakılması gerektiğini kesin olarak belirleyebileceklerdir.

İkinci araştırma deprem tarihine ve var olan kent planına dayanarak yapılacaktır. Geçmişteki deprem yıkımlarında esas yıkılan alanların nereleri

olduğu saptanacak, son depremde yıkılan alanlarla karşılaştırılarak, kentte bina yapılmayacak alanlar saptanacak, yeni gelişme alanları için ne tür yapı yapılması gerektiği konusunda öneriler yapılacaktır.

Üçüncü bir araştırma; var olan imar planı ve deprem öncesindeki **kent yaşamı konusundaki eleştiriler ve karşı öneriler dikkate alınarak**, önceki belediye başkanlarıyla görüşülerek, kentin fikir önderlerinin ve STK mensuplarının katıldığı odak grup çalışmaları yapılarak saptanacaktır.

Antakya ve alt bölgesi için yapılacak planlama çalışması için bir **nüfus çalışması** yapılacaktır. Hatay’ın günümüzde içinde bulunduğu durum göz önünde tutulursa, bu çalışmanın salt bir nüfus kestirmesi düzeyinde kalamayacağı görülür. Deprem sonrasında kentin çok kültürlü bir toplumda yetişmiş özel nüfusunun önemli bir kısmı ili terk etmiştir. Antakyalılar **bu nüfusun kente geri döndürülmesine** çok önem vermektedirler. Antakya için değişik ölçeklerde yapılacak planlama çalışmalarında bu nüfusun geriye dönüşünün sağlanması için önemli adımlar atılacaktır.

Eğer deprem yaşanmasaydı da Hatay’ın önemli bir nüfus sorunu olacaktı. Son on yılda Türkiye’ye **Suriye’den büyük bir mülteci nüfusu** gelmişti. Bu nüfusun önemli bir bölümü de Hatay’a yerleşmişti. Bu nüfusun önümüzdeki yıllarda ne kadarının kalıcı olacağı, ne kadarının ülkelerine geri döneceği konusunda değişik siyasal partiler farklı politikalar önermektedirler. Ayrıca bu konuda dünya deneyimi de bize, bu nüfusun önemli bir kısmının kalıcılığa ulaşabileceğini göstermektedir.

Bu durumda Antakya için yapılacak olan planlama çalışmalarına başlamadan önce **alternatif nüfus senaryolarını geliştirmek** ve bu senaryoları konunun sorumluları/ilgilileriyle müzakere etmek gerekecektir.

Çalışma yapılması gereken **beşinci alan** Antakya’da var olan **kat nizamının** kritik bir gözle çözümü olması olmalıdır. Deprem geçiren kentlerde, gelecek için kentin yıkıma uğramış kesimlerindeki yeni kat nizamını saptarken yüksekliklerin düşürülmesi eğilimi ağırlık kazanmaktadır. Kanımca mikro-bölgeleme çalışmalarıyla açıkça gerekçelendirilmedikçe bu yola başvurulmamalıdır. Kat nizamları korunmalıdır. Bu korumanın iki gerekçesi bulunmaktadır. Bu çok katlı binalarda kat mülkiyeti bulunduğu için kat sayısının indirilmesi bir yandan çözülmesi zor mülkiyet sorunları çıkaracaktır. Diğer yandan katsayısı indirilen adalarda yıkılmamış yüksek binalar kalacağı için önemli bir görsel uyumsuzluk ortaya çıkacaktır.

Zemin koşullarının uygun olmayışı nedeniyle bir parselde artık yapı yapılmayacaksa ya da yapılacak yapının kat nizamı azaltılacaksa toplumdaki bazı kişilerin kaybolan mülkiyet haklarının kompanse edilmesi gereksinmesi doğacaktır. Bunun bir yolu kamunun bu hakları satın alması/istimlak etmesi iken ikinci yolu imar mevzuatımızda bulunan **imar haklarını transfer** mekanizmasını kullanmak olacaktır.

Demokrasi açığı yaratmayan katılıma açık bir planın ve kentsel yaşamın doğması için Antakya’da **kamu alanları sisteminin planlamasına** özel önem verilecektir. Kentteki kamu alanları sisteminin geliştirilmesi birden fazla işlevi yerine getirecektir. Böyle bir çalışmaya başlarken öncelikle Antakya’da var olan

kamu alanları kullanım biçimleri kentin çok kültürlü olma özelliği de göz önünde tutularak değerlendirilmelidir.

Kamusal alanların planlanmasının, afetler konusunda risklerin azaltılması ve afet sonrasında alınacak önlemlerin kolaylaştırılması bakımından da önemli işlevleri olacaktır. Bu bağlamda; **deprem toplanma alanlarının** seçilmesi, Asi Nehri’nin taşkınlarında olanaklıysa taşkın akış koridorlarının oluşturulması, afetler sonrasında müdahale yapacak ekiplerin yerleştiği yerleşkeler afet alanlarına kolay ulaşabilecek noktalarda olacaktır. Kamusal alanlarda afete ilişkin başvuru noktaları bulunacaktır.

Tabii, **kamusal alanların** afetler konusundaki işlevleri yan işlevleridir. Kamusal alanlar, esas olarak birlikte yaşamın, bir yaşam kalitesine dönüşmesinin yolunun açılması, yaşamın katılımcılığa ve yenilikçiliğe açık hale getirilmesi, komünite duygusunun ve adanmışlığının yaratılması bakımından çok önemlidir. Bir kentte insanların kamusal alanda bir araya gelmeleri, iletişimde bulunmaları ve karşılıklı etkileşimleri, özneller arası yargı geliştirme potansiyelini artıracak, **birlikte iş yapabilmelerini** geliştirecektir. Tabii ki, kamusal alanı yaratan, insanların kolayca girip vakit geçirebildiği bir mekânın düzenlenmiş olması değildir. Onu zenginleştiren bu alanda gerçekleştirilebilen özellikle de spontan olan aktivitelerin çeşitliliğidir. Demokrat bir yerel yönetimden beklenen de, halkın bu yaratıcı aktivitelerinin önünü açmasıdır.

Antakya’da yapılacak kent planlamasının, deprem kültürü oluşturulmasına yardımcı olması gerektiği, bunun için de o yerleşmede farklı gelir gruplarının ödeme kabiliyetleriyle uyumlu **yıkılmayacak bina yapma seçeneklerinin** bilgisinin bulunması yanı sıra, bu seçeneklerin her birinde konut arzının o yerleşmede gerçekleşiyor olması gerekir. Kent planlamasından böyle bir işlev bekleniyorsa bu planın hazırlık döneminde **kentteki farklı konut sunum** biçimlerinin neler olduğu, bunların yıkılmayacak konut arzının hangi gelir gruplarıyla sınırlı kaldığı araştırılacaktır. Açıkta kalan gelir gruplarına yıkılmayacak konut sağlamak için yapılacaklar konusunda da öneriler geliştirilecektir.

Böyle bir çözümleme yapılarak, tüm gelir gruplarına yıkılmayacak konutta yaşama yolu açılırsa, yalnız deprem kültürünün gelişmesi için olumlu bir ortam yaratılmış olmayacak, aynı zamanda günümüz kentlerinde yaşanan barınma ve kira krizlerinin doğmasından da kaçınılabilecektir.

Son yaşanan depremler sonrasında Antakya’nın zengin **kültürel mirasına ait tarihi binaların** önemli bir kısmı yıkılmış bulunmaktadır. Antakya’nın bu tarihi mirasının korunması için yıkılan ve hasar gören binaların restore edilmesi gerektiği konusunda bir oydaşma bulunmaktadır. Bu da restorasyon ilkelerine uyularak, özenle gerçekleştirilecektir. Ama deprem sonrasında salt bir restorasyonun ötesine geçen ele alış olanaklarını da gözden kaçırmamak gerekir. Antakya’nın Asi Nehri’nin doğusundaki bölümünün altında **eski kent katmanları** bulunmaktadır. Antakya’nın depremde yıkılan yerlerinin altında bulunan kent katmanlarını değerlendirmek için arkeolojik kazılar yaparak kentin tarihsel mirasını zenginleştirmek fırsatı kaçırılmamalıdır. Ayrıca plan çalışmaları yaparken bu tarihi mirası tek tek bina olarak değerlendirmek yaklaşımı aşarak, bu mirasın **kent içi güzergâhlar** oluşturacak şekilde değerlendirilmesi ve düzenlenmesi yoluna gidilebilecektir.

Antakya özelinde bu yörede yitirilmemesi gereken bir temel özelliğın **çok kültürlülük** olduğu, kent planlamasının bu konuda özenli davranması gerektiğı üzerinde geniş bir oydaşma bulunmaktadır. Ama eğer hazırlanacak Antakya planında anlatıldığı gibi açık bir plan yaklaşımı izlenirse bu özenin zaten gösterilecek olduğu söylenilebilir. Bir bakıma, bu doğrudur ama yeterli değildir. Biz biliyoruz ki Türkiye’nin birçok kentinde Antakya’da bulunan hoşgörüye dayanan bir birlikte yaşam kültürü gelişmemiştir. Oysa Antakyalılar birlikte yaşamı gerçekleştiren bir kültürel birikimi oluşturmayı başarmışlardır. Bu zıyan edilmemesi gereken değerli bir birikimdir. Bu birikimi taşıyanlar Antakyalılardır. Deprem sonrasında onların önemli bir kısmı başka illere göç ettiklerinden bu birikim önemli bir kayba uğramıştır. Bu nedenle onların Antakya’daki eski yaşam yerlerine dönmeleri özel bir önem taşımaktadır. Antakya’nın eski yerinde ihya edilmesi konusunda verilen stratejik karar bu geri dönüşü hızlandıracaktır.

Hoşgörü kültürüne böyle önem verildiğı için Antakya’nın planlaması öncesinde yapılacak araştırmalar arasında bu konuda yapılacak bir araştırma da bulunacaktır. Antakya’da **çok kültürlülük** dediğimizde bunun ne tür bir çok kültürlülük olduğunu bilmiyoruz. Osmanlı Dönemi’nde de Antakya’da bir çok kültürlülük vardı. Ama bu çok kültürlülük dini inançlardaki farklılaşma üzerinden kavramsallaşmış ve örgütlenmişti. Millet esaslı bir imparatorluk örgütlenmesi, Tanzimat sonrasında ise yerel yönetimde söz sahibi olan meclislerde bu dini cemaat üyelerinin temsiline dayanan bir çok kültürlülük vardı. Bu bir imparatorluk çok kültürlülüğüydü. Bugün Antakya’da var olan farklı bir çok kültürlülüktür. Bir ulus devlet içinde daha farklı etnik aidiyetleri olan kişilerin bir arada yaşamasının çok kültürlülüğüdür. Türkler, Kürtler, Araplar bir arada yaşamaktadır. Bu farklılık konusunda bilgilenmenin, geliştirilecek plana önemli katkıları olacaktır.

Antakya kenti planlamasını sadece kent düzeyinde ele almak doğru olmaz. Türkiye’de mekânsal planlama sistemi ülke düzeyinde üst ölçekli planlama/strateji sisteminden başlayarak, çevre düzeni planları, bölge planları, nazım planlar, uygulama planları olarak kademelendirilmiştir. Antakya için yürütülecek bir planlama çalışmasında tüm planlama kademeleri için ayrı ayrı plan hazırlanması gerekmektedir. Araştırma aşamasında üst kademeler için gerekli bilgiler toplandıktan sonra alttan üç kademe için planlama çalışması yapılması yeterli olacaktır. Bölge planlama düzeyinde T63 bölgesinde Antakya Alt Bölgesi için bir gelişme önerisi getirilecektir. Antakya kent planlamasının esas yoğunlaşacağı çalışma “**nazım plan**” ölçeğinde olacaktır. Ortak Akıl-Antakya Platformu⁴ icracı bir kurum olmadığı için uygulama ölçeğinde plan hazırlamayacaktır. Bu ölçekte Antakya planına özgü bir **imar yönetmeliğı** ve/veya bir **tasarım rehberi** hazırlanacaktır. Kamu alanı planlamasında ortaya çıkan özel noktalar için de **kentsel tasarım projeleri** hazırlanacaktır.

Türkiye’de imar planı uygulamalarını yönlendirmek için tüm Türkiye’de tek bir imar yönetmeliğı kullanılmaktadır. Bu da Türkiye’de kentlerde yeni gelişme alanlarını birbirinin aynısı haline getirmekte ve bu alanları kimliksizleştirmektedir. Bu durum da kentlerde **kimlik sorununu** büyük ölçüde tarihi kentsel koruma alanına hapsedmektedir. Kentlerde yeni inşa edilen alanlarda da kimlik oluşturulabileceğı olanağı görmezden gelinmiş olmaktadır. Antakya planı yeni alanlarıyla da kimlik oluşturabilme olanağını kullanacak, hazırlanan “**nazım**

(⁴) “Ortak Akıl-Antakya Platformu, 6 Şubat 2023’te Kahramanmaraş merkezli depremler sonucunda Antakya’nın görmüş olduğu yıkım ve ağır hasara karşı kenti yeniden canlandırmak için bir araya gelen gönüllülerin çabası ile kurulmuş bir sivil inisiyatif oluşumudur.” Detaylı bilgi için [tıklayınız](#).

plana” özel bir imar yönetmeliği hazırlanacaktır. Bu konuda yasal bir engel bulunmamaktadır.

ANTAKYA KENTİ PLANLAMASI HATAY BÖLGE PLANLAMASI ÖLÇEĞİ İÇİNE NASIL YERLEŞTİRİLEBİLİR?

Önceki bölümlerde Antakya’nın planlamasında sadece kenti yeniden çalışır hale getirmenin yeterli olmayacağı, büyük bir felaket yaşamış, büyük kayıplara uğramış, moral bozukluğu yaşayan, kötümserlik içindeki Antakyalılara yapılacak planlama çalışmalarıyla heyecan ve coşku getirecek bir şeylerin getirilmesi gerektiği üzerinde durmuştuk. Böyle bir heyecanın üretilebilmesi için bölge düzeyinde yapılan planlama çalışmalarıyla **Antakya alt bölgesinin geleceğini** değiştirmek iddiasını taşıyan projeler ya da programlar geliştirilmesi gerekmektedir. Bu yolla Antakyalılara ümit ve heyecan getirilebilecektir.

Bu tür bir planlamayla neler yapılabileceği konusunda belli bir yol tanımlamak için öncelikle Hatay ilindeki yerleşmeler yapısının nasıl farklılaştığı ve bu yerleşmeler arasında nasıl bir etkileşimle/akımlarla bütünlük oluşturduğunu ortaya çıkarmak gerekecektir. Günümüzde Türkiye’nin planlama sisteminde Hatay ili, Osmaniye ve Kahramanmaraş illeriyle **T63 Doğu Akdeniz Kalkınma Bölgesi/** Ajansını oluşturmaktadır. Oysa çok uzun yıllar Hatay ili Mersin ve Adana’yla birlikte **Çukurova Bölgesi’nin** bir parçası olarak görülüyordu. DPT bölge planlarını bu bütünlük üzerinden kuruyordu. Bu çalışmada, bizi ilgilendiren Hatay ili muhtemelen her iki bölgeyle de ekonomik ilişkiler bakımından bazı bağlantılar içinde olmuştur. Ama buradaki analiz bakımından bölgesel yaklaşım konusundaki tartışmaya girmek gerekmeyecektir. Tek başına Hatay ilinin mekânsal farklılaşmasının analizini yapmak yeterli olacaktır.

2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı yasayla Antakya Büyükşehir Belediyesi haline gelmiştir. Büyükşehir belediyesinin sınırları il sınırlarıyla özdeşleştirilmiş ve büyükşehir belediyesinin yetki alanı çok genişlemiştir. Ama tüm alanda bir kentsel bölge oluşmamıştır. Hatay ili sınırları içinde çok sayıda değişik büyüklükte yerleşmeler yer almaktadır. Bu yerleşmeler arası ilişkiler incelendiğinde belirli bir **alt bölgesel farklılaşma** görülmektedir. TR63 2014-2023 Bölge Planı[¶] çalışmalarında Hatay ili üç alt bölgeye ayrılmış bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Antakya ve Defne İlçelerine ayrılmış olan Hatay Merkezi ile Samandağ, Altınözü ve Yayladağı ilçelerinden oluşmaktadır. İkincisinin merkezini İskenderun ve Payas ilçeleri oluşturmakta, buna Arsuz, Belen, Dörtöyl ve Erzin ilçeleri eklenmektedir. Üçüncü alt bölge ise Kırıkhan merkezli olmak üzere Hassa, Kumlu ve Reyhanlı ilçelerinden oluşmaktadır.

Birinci alt bölgenin merkezi olma işlevini Antakya (399.045), ikinci alt bölgenin merkezi olma işlevini İskenderun (251.262), üçüncü alt bölgenin merkezi olma işlevini Kırıkhan (121.028) görmektedir. 2022 yılındaki nüfus sayıları üç alt bölge arasında bir kademelenme bulunduğunu göstermektedir. Hatay ilinin kuzeyinde bulunan İskenderun merkezli ikinci alt bölgede demir çelik üretimi, metal üretimi, ;Doğu ve Güneydoğu Anadolu’yu dünyaya açan/bağlayan önemli bir liman ve gelişmiş bir lojistik sektörü bulunmaktadır. Hatay’ın bu bölümünde, modern ekonomik sektörler yoğunlaşmış bulunmasına ve kentin deniz kıyısındaki çok uygun konumuna karşın ilin birinci nüfus yığılması olamamıştır. Antakya

(¶) Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA) (2015). TR63 2014-2023 Bölge Planı: Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye. https://www.dogaka.gov.tr/603_GE7J97UV_TR63-Bolge-Plani-2014-2023.pdf

geleneksel ticaret ve hizmetler ve küçük üreticilik faaliyetleriyle **birinci nüfus yığılması** olmayı hep sürdürebilmiştir. Bir anlamda Hatay ve Antakya olgusunun gizemi bu durum açıklandığında çözülebilecektir.

Antakya, kendi mekânsal etki alanı olan Merkez, Defne, Samandağ, Altınözü ve Yayladağ’na hizmet sunmakta, Suriye’ye açılımı dolayısıyla da **alt bölge dışı bazı işlevler** yüklenmektedir. Eğer Antakya’yı sadece bu işlevler ekonomik olarak var etseydi; onun nüfus yığılmasının, İskenderun’un büyüklüğünü aşması mümkün olmazdı. Antakya’yı daha büyük bir yığılma olarak var eden kendi alt bölgesinin dışında yüklendiği işlevlerdir. Antakya’yı çözümleyebilmek demek bu işlevleri keşfedebilmek demektir. Bu işlevlerden biri ilin yönetim merkezinin Antakya’da bulunmasıdır. Bu işlev yalnız alt bölgeye hizmet etmemekte tüm il’e hizmet sunmaktadır. Buna ek olarak tarihi bir kent olmasının sağladığı dışsallıklar, gastronomi kültürünün ve dış turizm olmasa da yerel turizmin getirdiği işlevler ile Hatay dışına da hizmet sunan Mustafa Kemal Üniversitesi’nin varlığı sayılabilir. Bunlara Antakya’nın İskenderun-Antakya-Lazkiye, Samandağ- Antakya- Halep bağlantılarının kesişme noktasında bulunmasını da eklemek gerekir.

Antakya’nın geleceğine ilişkin heyecanlı bir tasavvur geliştirebilmeye, Antakya – Defne alt bölgesinde gerçekleştirilecek projelerden başlamak gerekecektir. Bu projeler Hatay’dan ayrılanları geri çekebilmeyi amaçladığı için **yerelden kalkınmaya katkı yapacak** türdeki projeler olmalıdır. Ortak Akıl-Antakya Platformu yerelde yaşayanların heyecanını artırmak ve yörenin ayrılan nüfusunu geriye çekmek istediği için bu projelerin yerel kalkınmadan çok yerelden kalkınmayı gerçekleştirmeye çalışacaktır. Yerel kalkınma denildiğinde sadece ele alınan yerde yaratılan katma değer artırılması anlaşılmaktadır. Bu katma değer üretimini kontrol eden girişimcinin yaşadığı yer ve çalışanların nereden geldiklerine önem verilmemektedir. Ama yerelden kalkınma denildiğinde **kalkınmanın yerel dinamiklere, yerel bilgiye ve yerel aktörlere dayandırılması** vurgulanmaktadır. Burada yerel aktörlerin kalkınma sürecine dâhil edilmesi bir ilke haline getirilmiş olmaktadır. Bu da ona insan merkezli bir kalkınma niteliği kazandırmaktadır. Böyle bir kalkınmanın işlerlik kazanmasında yerel yönetimler de bir yerel tüzel kişilik olarak önemli katalizör işlevleri yüklenecektir.

Söz konusu alt bölgede Samandağ, Antakya, Reyhanlı, Halep yolu önemli bir gelişme eksenine olabilecektir. Özellikle Samandağ-Antakya arasında; bir ayağında çok yönlü **turizm geliştirme**, diğer ayağında ise bölgenin mikro iklimini değerlendiren **tarım projesi** bulunabilir. Turizm projesi Samandağ’ın deniz potansiyelini harekete geçirecek, kruvaziyer turizm olanaklarının önünü açacak, sualtı turizmini, inanç turizmini geliştirecek; bütün bu farklı turizm çeşitleri Antakya’nın gastronomi avantajlarını kullanacaktır. Bu turizm türlerine Amanos Dağları’ndan başlayan Anadolu çaprazındaki biyoçeşitlilik bakımından var olan zenginliği değerlendiren güzergâhların eklenmesiyle yeni katkılar yapılabilir. Antakya-Defne alt bölgesinin tümünde küçük girişimcilerin kooperatifler halinde örgütlenmesini teşvik eden, alt bölgede tarımsal alt yapıyı geliştiren intansif tarım projeleri geliştirebilir. Böyle bir gelişme gerçekleştirildiğinde turizm projesiyle de kolayca bütünleştirilebilecektir. Tabii bir alt bölge planı yapmadan, bu tür önerileri bir planlama önerisi olarak görmemek gerekir. Bunları, neler olabileceğine ilişkin örnekler olarak değerlendirmek doğru olacaktır.

SON VERİRKEN

Kahramanmaraş merkezli depremler sonrasında Antakya’nın planlanmasını gerçekleştirmek için oluşan Ortak Akıl-Antakya Platformu burada ön görülen bir planlama etkinliğini bir bağımsız planlama girişimi olarak gerçekleştirebilirse Türkiye demokrasisi açısından çok büyük bir adım atılmış olacaktır. Bu halde bir STK’nın toplumun herhangi bir sorununun çözümünde rol almasının ötesine geçen bir durum söz konusudur. Bu halde bir sivil girişim, yeni bir kamusal özne olma biçimi önermektedir. Temsili demokrasi mekanizmaları içinde meşruiyeti oluşmuş kamusal özneler kararlarını üretirken, böyle bir çözüm seçeneğinin iddialı konumu karşısında çok dikkatli olmak durumunda kalacaktır. Çok ilginç bir iddia formüle edilmiş bulunmaktadır. Sonuçlarını yaşayarak göreceğiz.

Conflict of Interest Statement | Çıkar Çatışması Beyanı:

There is no conflict of interest for conducting the research and/or for the preparation of the article. | Araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması hususunda herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Financial Statement | Finansman Beyanı:

No financial support has been received for conducting the research and/or for the preparation of the article. | Bu araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması için herhangi bir mali destek alınmamıştır.

Ethical Statement | Etik Beyanı:

All procedures followed were in accordance with the ethical standards. | Araştırma etik standartlara uygun olarak yapılmıştır.

Copyright Statement for Intellectual and Artistic Works | Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında Telif Hakkı Beyanı:

In the article, copyright regulations have been complied with for intellectual and artistic works (figures, photographs, graphics, etc.). | Makalede kullanılan fikir ve sanat eserleri (şekil, fotoğraf, grafik vb.) için telif hakları düzenlemelerine uyulmuştur.